

MIROŚLAWA MELEZINI

 <http://orcid.org/0000-0001-6168-5590>

Państwowa Wyższa Szkoła Informatyki i Przedsiębiorczości w Łomży

Założenia polityczno-kryminalne kodeksu karnego z 1969 r. i ich realizacja w praktyce w latach 1970—1980

Efektom prowadzonych przez szereg lat (1950—1969) prac kodyfikacyjnych w zakresie prawa karnego¹ było uchwalenie 19 kwietnia 1969 r. kodeksu karnego², który wszedł w życie z dniem 1 stycznia 1970 r. Jednym z podstawowych założeń polityczno-kryminalnych nowej kodyfikacji karnej było rozwarstwienie przestępstw i polaryzacja odpowiedzialności karnej oraz związane z nią dążenie do ograniczenia stosowania krótkoterminowych kar pozbawienia wolności. Idea polaryzacji odpowiedzialności miała polegać na zróżnicowaniu odpowiedzialności według stopnia ciężkości popełnianych przestępstw. Z jednej strony zakładano surowe karanie sprawców przestępstw o wysokim stopniu społecznego niebezpieczeństwa czynu, z drugiej strony — szerokie stosowanie środków wolnościowych wobec sprawców drobnych przestępstw, zwłaszcza drogą eliminacji krótkoterminowych kar pozbawienia wolności³.

¹ Zob. A. Lityński: *Historia prawa Polski Ludowej*. Warszawa 2008, s. 152—153.

² Ustawa z dnia 19.04.1969 r. — Kodeks karny (Dz.U. 1969 nr 13, poz. 94).

³ Zob. J. Bafia: *Działalność ustawodawcza Ministerstwa Sprawiedliwości w 25-leciu Polski Ludowej*. W: *XXV lat wymiaru sprawiedliwości PRL*. Warszawa 1969, s. 72—75; J. Waszczyński: *System kar w projekcie kodeksu karnego z 1968 r.* „Palestra” 1968, nr 12, s. 5—6; K. Buchała: *Polityka karna w latach 1970—1975 na tle ogólnych zasad wymiaru kary*. „Zeszyty Naukowe Instytutu Badania Prawa Sądowego” 1978, nr 9, s. 54—55; S. Paweła: *Tendencje polityki kryminalnej*. „Nowe Prawo” 1973, nr 9, s. 1212—1214. Zob. także A. Wąsek: *Refleksje nad zagadnieniami tradycji i postępu w polskim prawie karnym*. W: *Tradycja i postę*

W motywach ustawodawczych już w uwagach wstępnych wskazano, że „kodeks powinien umożliwiać stosowanie odpowiednich środków represji i wychowania zależnie od rodzaju przestępczości. Środki te z punktu widzenia ich skuteczności i zgodnie ze społeczną świadomością prawną powinny być odmienne, gdy chodzi o ciężkie przestępstwa, odmienne zaś, gdy chodzi o drobne naruszenia prawa”⁴. Rozwijając tę myśl w uzasadnieniu do części szczególnej projektu kodeksu karnego, stwierdzono, że „Projekt przewiduje surowe sankcje za przestępstwa godzące w interesy polityczne Państwa, za wszelkie przestępstwa gospodarcze typu aferowego, za kwalifikowane wypadki łapownictwa, za zabójstwo, rozbój i gwałt zbiorowy. Natomiast w stosunku do występków, których niebezpieczeństwo nie jest tak znaczne, Projekt rozszerza możliwości orzekania kar innych niż pozbawienie wolności. W ten sposób realizuje się jedno z podstawowych założeń kodyfikacji o konieczności rozwarstwienia przestępstw i ograniczenia penalizacji stosownie do społecznej konieczności”⁵.

W świetle założeń kodeksu karnego polityka zwalczania przestępczości miała zatem opierać się na stosowaniu surowych środków reakcji prawnokarnej wobec sprawców poważnych przestępstw oraz — co do zasady — stosowaniu środków karnych niezwiązanych z pozbawieniem wolności wobec sprawców drobnych przestępstw. Dalej, w uzasadnieniu projektu kodeksu karnego podkreślono, że chodzi o „ umiejętne stopniowanie dolegliwości w miarę wagi przestępstwa”. Wskazano, że dążąc do zmiany dotychczasowego stanu prawnego, który szeroko i szablonowo posługiwał się karą pozbawienia wolności, rozbudowano system kar, uwzględniając potrzebę racjonalnego karania drobnych przestępstw, w szczególności potrzebę unikania krótkoterminowych kar pozbawienia wolności⁶.

Eliminowanie krótkoterminowych kar pozbawienia wolności, z którymi nie wiązano nadziei na resocjalizację sprawców przestępstw, miało następować na rzecz grzywny, nowej kary — kary ograniczenia wolności oraz warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności, a nawet na rzecz niektórych kar dodatkowych, które można było orzec samoistnie. Nowym instrumentem reakcji prawnokarnej była także instytucja warunkowego umorzenia postępowania (art. 27—29 k.k.), której wprowadzenie było efektem poszukiwań nowego środka reakcji na przestępstwa drobne, ale bez pozbawienia wolności, który zawierałby elementy wychowawczego oddziaływania. Można zatem uznać, że u podstaw

w prawie. Red. R. Tokarczyk. Lublin 1983, s. 117; T. Bojarski: *Niektóre problemy polityki kryminalnej w Polsce*. W: *Problemy ewolucji prawa karnego*. Red. T. Bojarski. Lublin 1990, s. 208—210; A. Lityński: *Historia prawa...*, s. 154; M. Melezini: *Punitivność wymiaru sprawiedliwości karnej w Polsce w XX wieku*. Białystok 2003, s. 107.

⁴ *Uzasadnienie projektu kodeksu karnego*. W: *Projekt kodeksu karnego oraz Przepisów wprowadzających kodeks karny*. Warszawa 1968, s. 22.

⁵ *Ibidem*, s. 125.

⁶ *Ibidem*, s. 107.

nowej kodyfikacji karnej leżało założenie o potrzebie stosowania elastycznej polityki karnej wobec sprawców drobnych przestępstw⁷.

Równocześnie, dążąc do ograniczenia zakresu stosowania krótkoterminowych kar pozbawienia wolności, wprowadzono istotną zmianę dolnej granicy kary pozbawienia wolności, podwyższając dolny próg tej kary z 1 tygodnia do 3 miesięcy. Rzutowało to na sankcje w przepisach części szczególnej kodeksu karnego, które w nowym ujęciu wyeliminowały możliwość orzekania takich kar, jak np. w wymiarze 1 miesiąca czy 2 miesięcy pozbawienia wolności. Idea znacznego ograniczenia krótkich kar pozbawienia wolności znalazła także wyraz w nowym przepisie (art. 54 § 1 k.k.), który stworzył możliwość nieorzekania kary pozbawienia wolności w wymiarze do 6 miesięcy w sytuacji uznania przez sąd, że skazanie na taką karę nie byłoby celowe, jeżeli przestępstwo jest zagrożone tylko karą pozbawienia wolności do 3 miesięcy. W takim wypadku dopuszczono możliwość orzeczenia kary ograniczenia wolności albo grzywny. Należy dodać, że ta szczególna dyrektywa wymiaru kary nie miała zastosowania do sprawcy występku umyślnego, który był już uprzednio skazany za przestępstwo umyślne na karę pozbawienia wolności (art. 54 § 2 k.k.), oraz do sprawcy występku o charakterze chuligańskim (art. 59 § 2 k.k.)⁸.

Realizując założenie o polaryzacji odpowiedzialności, kodeks karny przedstawił też nowe, niezwykle restrykcyjne podejście do traktowania recydywistów i sprawców występków o charakterze chuligańskim. Zmiany w uregulowaniu recydywy były motywowane „wyraźnymi niedostatkami dotychczasowego stanu prawnego, wysokim wskaźnikiem recydywy w statystyce przestępczości oraz brakiem zdecydowania w polityce karania w dzisiejszym orzecznictwie sądowym”⁹.

W ramach rozwarstwienia recydywy kodeks karny wyróżnił recydywę ogólną, recydywę specjalną podstawową (zwykłą) oraz recydywę wielokrotną (multirecydywę). Recydywa ogólna, określona w art. 52 k.k. (uprzednie skazanie za przestępstwo umyślne albo za podobne przestępstwo nieumyślne), stanowiła okoliczność wpływającą na zaostrzenie kary oraz ograniczała w wypadku zagrożenia alternatywnego możliwość orzeczenia kary łagodniejszego rodzaju. Uprzednie skazanie eliminowało też możliwość warunkowego umorzenia postępowania. Recydywa specjalna podstawowa (art. 60 § 1 k.k.) powodowała obli-gatoryjne podwójne podwyższenie dolnego progu kary przewidzianego w sank-

⁷ Zob. W. Michalski: *Środki karne bez pozbawienia wolności*. „Zeszyty Naukowe Instytutu Badania Prawa Sądowego” 1978, nr 9, s. 65—66; K. Buchała: *Polityka karna...*, s. 54; J. Bafia: *System kar i zasady ich orzekania. Przestępstwa gospodarcze. Formy oskarżenia oraz rodzaje oskarżycieli w nowym ustawodawstwie karnym*. Warszawa 1970, s. 10—12, 31; J. Waszczyński: *System kar w projekcie...*, s. 16.

⁸ Zob. *Uzasadnienie projektu kodeksu karnego*. W: *Projekt kodeksu karnego...*, s. 107; I. Andrejew: *Polskie prawo karne w zarysie*. Warszawa 1976, s. 254; J. Bafia: *System kar...*, s. 17—18, 44—48.

⁹ *Uzasadnienie projektu kodeksu karnego*. W: *Projekt kodeksu karnego...*, s. 115.

cji, z możliwością zwiększenia o połowę górnej granicy zagrożenia. Ponadto eliminowała możliwość warunkowego umorzenia postępowania, warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności oraz zastosowania instytucji zamiany rodzaju kary na łagodniejszy. Z kolei recydywa specjalna wielokrotna (art. 60 § 2 k.k.) powodowała obowiązek wymierzenia kary pozbawienia wolności w granicach od potrójnej wysokości dolnego zagrożenia, nie mniej jednak niż 2 lata, do najwyższego ustawowego zagrożenia zwiększonego o połowę. Analogicznie jak przy recydywie specjalnej podstawowej, w wypadku multirecydywy niemożliwe było zastosowanie instytucji umożliwiających łagodniejsze potraktowanie sprawcy¹⁰. Pewną korekturę niezwykle restrykcyjnych zasad odpowiedzialności karnej recydywistów przewidywał art. 61 k.k. Należy dodać, że kodeks karny poza zaostrzeniem kary, wprowadził ponadto specjalne środki powiązane z recydywą w postaci nadzoru ochronnego i ośrodka przystosowania społecznego (art. 60 k.k.)¹¹.

Z kolei obostrzenie kary w wypadku występku o charakterze chuligańskim powodowało podwyższenie o połowę dolnej granicy kary zasadniczej ujętej w sankcji za dane przestępstwo (art. 59 § 1 k.k.), a w wypadku sankcji alternatywnej priorytet uzyskiwała kara pozbawienia wolności, jako że ograniczono możliwość wyboru rodzaju kary, wyłączając m.in. możliwość zamiany rodzaju kary na łagodniejszy oraz wprowadzając względny zakaz stosowania warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności. Istniała też możliwość orzeczenia nawiązki.

Wyrazem dążenia do realizacji podstawowego założenia kodeksu karnego w zakresie polityki karnej był przebudowany w stosunku do wcześniejszego stanu prawnego system kar, aczkolwiek zachowano tradycyjny podział kar na kary zasadnicze i kary dodatkowe, przyjęty przez kodeks karny z 1932 r. Rozróżnienie to opierało się na założeniu, że kary zasadnicze stanowią główny środek reakcji karnej i orzekane są samoistnie, natomiast kary dodatkowe mogą być co do zasady orzekane tylko łącznie z karą zasadniczą, stanowiąc uzupełnienie, dodatek do zasadniczej formy reakcji prawnokarnej¹². Katalog kar zasadniczych „podstawowych” ujęty w art. 30 § 1 k.k. przewidywał: karę pozbawienia wolności, karę ograniczenia wolności oraz karę grzywny. Poza katalogiem kar, w odrębnym przepisie (art. 30 § 2, 3 k.k.) kodeks wymieniał jeszcze dwie kary

¹⁰ Zob. W. Świda: *Kodeks karny. Powrót do przestępstwa*. W: *Prawo karne — nowe kodeksy*. Warszawa 1970, skrypt nr 7, s. 5—23; D. Pleńska: *Zagadnienia recydywy w prawie karnym*. Warszawa 1974, s. 68—175; J. Bafia, K. Mioduski, M. Siewierski: *Kodeks karny. Komentarz*. Warszawa 1977, s. 221—233.

¹¹ Zob. A. Bałandynowicz: *Nadzór ochronny i ośrodek przystosowania społecznego — czy środki zabezpieczające?* „*Studia Kryminologiczne, Kryminalistyczne i Penitencjarne*” 1979, T. 9, s. 315—336; I. Andrejew: *Polskie prawo karne...*, s. 310—314.

¹² Zob. I. Andrejew, W. Świda, W. Wolter: *Kodeks karny z komentarzem*. Warszawa 1973, s. 196; J. Bafia, K. Mioduski, M. Siewierski: *Kodeks karny...*, s. 129—130; K. Buchała: *Prawo karne*. Warszawa 1980, s. 512.

o charakterze „wyjątkowym”, mianowicie karę śmierci oraz karę 25 lat pozbawienia wolności. W piśmiennictwie uznano, że wprowadzie kodeks karny tylko o karze śmierci mówi wyraźnie, że należy ją traktować jako karę o charakterze wyjątkowym, ale usytuowanie kary 25 lat pozbawienia wolności w kodeksie karnym, ustawowy zakres orzekania tego rodzaju kary, który został ograniczony do przestępstw zagrożonych karą śmierci i do kilku innych wypadków, a także wyjątkowe w praktyce orzekanie tej kary, przemawiają za uznaniem kary 25 lat pozbawienia wolności za karę zasadniczą wyjątkową¹³.

Podkreślenie „wyjątkowości” kary śmierci miało być traktowane jako pewna dyrektywa i to zarówno jeśli chodzi o wykorzystanie jej w przyszłych regulacjach prawnych, jak i w praktyce wymiaru sprawiedliwości. Jednakże kodeks karny przewidywał karę śmierci aż za 10 przestępstw, co uznaje się za zaprzeczenie deklaracji o wyjątkowości kary śmierci¹⁴. Kara śmierci występowała w sankcji zawsze alternatywnie z karą pozbawienia wolności. Ponadto kodeks wprowadził jako zasadę możliwość orzeczenia za każde przestępstwo zagrożone karą śmierci — kary 25 lat pozbawienia wolności. W tej sytuacji — jak trafnie zauważał Marian Cieślak — żaden sędzia nie może uznać, że prawo zmusza go bezwzględnie do orzeczenia tej kary i że skazanie obciąży jego sumienie¹⁵. W praktyce okazało się, że w latach 1970—1980 na karę śmierci skazano 139 osób i była to liczba nawet wyższa od liczby skazań w latach 1959—1969, kiedy to orzeczono 80 kar tego rodzaju¹⁶.

Kara 25 lat pozbawienia wolności stanowiła nowy, odrębny rodzaj kary zasadniczej. Została wprowadzona do kodeksu karnego w miejsce wyeliminowanej z ustawodawstwa karnego kary dożywotniego więzienia. W praktyce zakres orzekania kary 25 lat pozbawienia wolności w latach 1970—1980 był jednak szerszy niż częstotliwość orzekania kary dożywotniego więzienia w latach 1959—1969. O ile bowiem w latach 1959—1969 na karę dożywotniego więzienia skazano 504 osoby, to w latach 1970—1980 na karę 25 lat pozbawienia wolności skazano 613 osób. W piśmiennictwie podkreśla się, że wzrost liczby orzekanych kar najsurowszych (kary śmierci i kary 25 lat pozbawienia wolności) odzwierciedla ogólną tendencję do zaostrzenia represji karnej wobec sprawców najcięższych przestępstw, zgodną z przyjętą linią polityki karnej, akcentującą surowe traktowanie sprawców najcięższych przestępstw¹⁷.

¹³ Zob. J. Bafia: *Polskie prawo karne*. Warszawa 1989, s. 232. Zob. także M. Melezini: *System środków reakcji prawnokarnej*. W: *System Prawa Karnego*. T. 6: *Kary i inne środki reakcji prawnokarnej*. Red. M. Melezini. Wyd. 2. Warszawa 2016, s. 44.

¹⁴ Zob. A. Lityński: *Historia prawa...*, s. 157—158.

¹⁵ M. Cieślak: *Polskie prawo karne. Zarys systemowego ujęcia*. Warszawa 1990, s. 457. Zob. także M. Melezini: *System środków reakcji prawnokarnej*. W: *System Prawa...* T. 6, s. 45.

¹⁶ Zob. Eadem: *Punitivność wymiaru sprawiedliwości...*, s. 406—407. Na temat kary śmierci zob. A. Grześkowiak: *Kara śmierci w polskim prawie karnym*. Toruń 1978, s. 292.

¹⁷ M. Melezini: *Punitivność wymiaru sprawiedliwości...*, s. 407.

Trzon katalogu kar zasadniczych stanowiły trzy kary, uszeregowane od najsurowszej do najłagodniejszej. Na pierwszym miejscu została wymieniona kara pozbawienia wolności, a dalej usytuowano dwie kary bez pozbawienia wolności, tj. karę ograniczenia wolności i karę grzywny. Taki układ kar przemawiał za uznaniem, że katalog kar w kodeksie karnym oparty jest na przewadze kar bez pozbawienia wolności, co — jak podkreślano w doktrynie — było zgodne z realizacją przez kodeks ogólnej dyrektywy polityki karnej, która „zmierza do ograniczenia zbyt jednostronnego orientowania wymiaru sprawiedliwości na karę pozbawienia wolności”¹⁸.

Kara pozbawienia wolności mogła być wymierzana w granicach od 3 miesięcy do 15 lat (art. 32 k.k.). Zgodnie z ideą polaryzacji odpowiedzialności karnej i zastępowania w odniesieniu do drobnych przestępstw krótkoterminowych kar pozbawienia wolności karami i środkami niezwiązanymi z pozbawieniem wolności, wzbogacono system kar zasadniczych o nowy rodzaj kary, tj. karę ograniczenia wolności¹⁹. Zasadniczą treścią kary ograniczenia wolności był obowiązek wykonywania pracy wskazanej przez sąd. Karę tę można było orzec na czas od 3 miesięcy do 2 lat (art. 33—35 k.k.)²⁰. Jeśli chodzi o karę grzywny, kodeks karny zachował tradycyjny system kwotowy orzekania grzywny, szeroko zakreślając granice jej wymierzania (art. 36 § 1, 2 k.k.). Kara grzywny w ujęciu kodeksu miała podwójny charakter. Przede wszystkim występowała jako kara samoistna, która mogła być wymierzona jako jedyna kara za przestępstwo drobne, o mniejszym ciężarze gatunkowym. Ponadto grzywna mogła być wymierzona obok kary pozbawienia wolności, spełniając wówczas rolę środka wspierającego surową represję karną związaną z pozbawieniem wolności. Grzywna kumulatywna była karą wymierzaną obligatoryjnie, za przestępstwo popełnione w celu osiągnięcia korzyści majątkowej (art. 36 § 3 k.k.), oraz fakultatywnie — za przestępstwo umyślne, wyrządzające szkodę w mieniu społecznym (art. 36 § 4 k.k.)²¹.

Ugruntowaną pozycję w prawie karnym miała instytucja warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności (art. 73—79 k.k.), przy czym kodeks karny rozszerzył podstawy jej stosowania, przewidując możliwość zawieszenia wykonania kary nie tylko w wypadku skazania za przestępstwo umyślne na karę nieprzekraczającą 2 lat pozbawienia wolności, ale także w wypadku skazania za przestępstwo nieumyślne na karę nieprzekraczającą 3 lat pozbawienia wolności. Równocześnie wprowadził możliwość połączenia tej instytucji

¹⁸ Zob. J. Bafia: *System kar...*, s. 9; Idem: *Polskie prawo karne...*, s. 232.

¹⁹ Zob. Idem: *Wzbogacenie środków zwalczania drobnej przestępczości*. „Państwo i Prawo” 1969, nr 4—5, s. 640.

²⁰ Bliżej na ten temat zob. J. Waszczyński: *System kar w projekcie...*, s. 8—9; I. Andrejew: *Polskie prawo karne...*, s. 255—256; J. Bafia, K. Mioduski, M. Siewierski: *Kodeks karny...*, s. 133—138.

²¹ Bliżej na ten temat zob. J. Bafia: *Kara grzywny w kodeksie karnym*. „Nowe Prawo” 1970, nr 10, s. 1375—1389; J. Waszczyński: *System kar w projekcie...*, s. 9—10.

z grzywną, a także poszerzył katalog obowiązków, które mogły być nałożone na sprawcę w okresie próby²².

Katalog kar dodatkowych w kodeksie karnym z 1969 r. został wydatnie zwiększony w porównaniu do katalogu kar dodatkowych w kodeksie karnym z 1932 r. W uzasadnieniu projektu kodeksu karnego stwierdzono, że odpowiadało to postulatowi wysuwanyemu w dyskusji publicznej²³. Art. 38 k.k. przewidywał następujące kary: pozbawienie praw publicznych, pozbawienie praw rodzicielskich lub opiekuńczych, zakaz zajmowania określonych stanowisk, wykonywania określonego zawodu lub prowadzenia określonej działalności, zakaz prowadzenia pojazdów mechanicznych, konfiskata mienia, przepadek rzeczy, podanie wyroku do publicznej wiadomości w szczególnie sposób²⁴.

Trzeba podkreślić, że lata siedemdziesiąte zaznaczyły się stabilizacją ustawodawstwa karnego²⁵, które przez cały ten czas pozostawało niezmiennione. W związku z tym generalne założenia polityczno-kryminalne kodeksu karnego z 1969 r. i odpowiadający im stan prawa karnego pozostawały aktualne w całym analizowanym okresie. Nie oznaczało to jednak, że na praktykę wymiaru sprawiedliwości nie oddziaływały inne instrumenty, które były wykorzystywane do realizacji konkretnych wskazań polityczno-kryminalnych. Były nimi w szczególności wytyczne wymiaru sprawiedliwości i praktyki sądowej, wydawane przez Sąd Najwyższy. W latach siedemdziesiątych Sąd Najwyższy uchwalił aż 17 wytycznych, które ogólnie oddziaływały na praktykę stosowania prawa, w większości wskazując na potrzebę zaostrzenia represji karnej wobec pewnej kategorii przestępstw albo pewnych grup sprawców. Wytyczne wyraźnie lansowały tezę o potrzebie orzekania surowszych kar pozbawienia wolności, których dolegliwość należało uzupełniać i pogłębiać środkami o charakterze ekonomicznym²⁶.

²² Bliżej na ten temat zob. M. Leonieni: *Warunkowe zawieszenie wykonania kary w polskim prawie karnym. Analiza ustawy i praktyki sądowej*. Warszawa 1974, s. 59—353; J. Skupiński: *Warunkowe skazanie w prawie polskim na tle porównawczym*. Warszawa 1992, s. 272—316.

²³ Zob. *Uzasadnienie projektu kodeksu karnego*. W: *Projekt kodeksu karnego...*, s. 109.

²⁴ Bliżej na ten temat zob. J. Waszczyński: *System kar w projekcie...*, s. 10—13; J. Bafia: *System kar...*, s. 28—31; I. Andrejew: *Polskie prawo karne...*, s. 263—270; W. Świda: *Prawo karne*. Warszawa 1989, s. 264—276. Zob. także M. Melezini: *Środki karne jako instrument polityki kryminalnej*. Białystok 2013, s. 62—92.

²⁵ Jedynie w 1971 r. została dokonana kodyfikacja prawa wykroczeń, która przesunęła niektóre drobne występki do kategorii wykroczeń. Zob. ustawa z dnia 20.05.1971 r. (Dz.U. 1971, nr 12, poz. 114—118).

²⁶ Zob. S. Frankowski: *Wytyczne Sądu Najwyższego w zakresie prawa karnego materialnego — problem otwarty*. „Państwo i Prawo” 1971, nr 10, s. 627—628; L. Gardocki: *Wytyczne wymiaru sprawiedliwości czy praktyki sądowej?* „Państwo i Prawo” 1980, nr 11, s. 77—88; T. Dukiet-Nagórska, M.J. Lubelski: *Uwagi na temat kształtowania sądowego wymiaru kary w wytycznych wymiaru sprawiedliwości i praktyki sądowej*. „Palestra” 1982, nr 1—3, s. 71—86; E. Szwedek: *Czy Sąd Najwyższy ma rację (o zaleceniach kierunkowych)*. „Palestra” 1981, nr 1, s. 41—51. Zob. także M. Melezini: *Punitivność wymiaru sprawiedliwości...*, s. 123—125.

Tytułem przykładu warto wskazać na wytyczne z 1975 r. w sprawach zagarnięcia mienia społecznego znacznej wartości²⁷, w których Sąd Najwyższy, zwracając uwagę na nieprawidłowości w orzecznictwie sądów w tych sprawach, a zwłaszcza tendencję do wymierzania kar pozbawienia wolności zbliżonych do dolnej granicy ustawowego zagrożenia, zalecił orzekanie surowych kar, zachęcając sądy do kierowania się przy wymiarze kary zwłaszcza dyrektywą współmierności kary do stopnia społecznego niebezpieczeństwa czynu łącznie z dyrektywą społecznego oddziaływania kary. Również w dotyczących recydywy wytycznych z 1978 r. Sąd Najwyższy, preferując surowszą represję karną, wskazał, że odpowiednio surowa represja karna powinna stanowić jeden z istotnych elementów zwalczania i zapobiegania przestępczości powrotnej²⁸. Forsowanie przez Sąd Najwyższy surowej represji karnej wyraźnie znalazło wyraz w tzw. zaleceniach kierunkowych z 1979 r.²⁹, w których Sąd Najwyższy, oceniając krytycznie łagodne nasilenie represji karnej za przestępstwa zgwałcenia, drogowe, zagarnięcia mienia społecznego znacznej wartości i przestępstwa niegospodarności, ponownie zalecił stosowanie surowszych kar.

Dopiero w wytycznych z 1979 r.³⁰ Sąd Najwyższy, w odniesieniu do orzekania kar za przestępstwa drobne, zagrożone przemiennie karą pozbawienia wolności, karą ograniczenia wolności oraz grzywną, podkreślił potrzebę stosowania wobec sprawców czynów o niższym stopniu społecznego niebezpieczeństwa środków wolnościowych i unikania orzekania krótkoterminowych kar pozbawienia wolności. Czy zatem zostały zrealizowane założenia polityczno-kryminalne kodeksu karnego z 1969 r. w praktyce wymiaru sprawiedliwości?

Analizę polityki karnej zacząć wypada od przedstawienia struktury orzeczonych kar za przestępstwa z oskarżenia publicznego w latach 1970—1980 z uwzględnieniem danych statystycznych dotyczących warunkowego umorzenia postępowania³¹. Informacje w tym zakresie prezentuje tabela 1.

²⁷ Zob. Uchwała połączonych Izb Karnej i Wojskowej SN z dnia 26.09.1975 r. (VI KZP 14/75). Wytyczne wymiaru sprawiedliwości i praktyki sądowej w zakresie prawidłowego orzekania kar za przestępstwa zagarnięcia mienia społecznego znacznej wartości. „Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Karnej i Izba Wojskowa” [dalej: OSN KW] 1975, z. 10—11, poz. 134.

²⁸ Zob. Uchwała połączonych Izb Karnej i Wojskowej SN z dnia 22.12.1978 r. (VII KZP 23/77). Wytyczne wymiaru sprawiedliwości i praktyki sądowej w sprawie prawidłowego stosowania przepisów dotyczących przestępstw popełnionych w warunkach recydywy. OSN KW 1979, z. 1—9, poz. 1.

²⁹ Zob. Uchwała połączonych Izb Karnej i Wojskowej SN z dnia 17.10.1979 r. (VII KZP 32/78). Zalecenia kierunkowe w sprawie niektórych nieprawidłowości w orzecznictwie sądów w sprawach karnych. OSN KW 1979, z. 11—12, poz. 110.

³⁰ Zob. Uchwała pełnego składu Izby Karnej SN z dnia 30.05.1979 r. (VII KZP 31/77). Wytyczne wymiaru sprawiedliwości i praktyki sądowej w sprawie wymiaru kary za przestępstwa zagrożone przemiennie zasadniczą karą pozbawienia wolności, ograniczenia wolności lub grzywną. OSN KW 1979, z. 7—8, poz. 77.

³¹ Na temat polityki karnej w latach 1970—1980 zob. w szczególności opracowania: K. Buchała: *Polityka karna...*, s. 41—46; J. Jasiński: *Przemiany polityki karnej sądów po-*

Tabela 1
Skazania za przestępstwa z oskarżenia publicznego oraz warunkowe umorzenie postępowania
(wśród ogółem osądzonych) w latach 1970—1980

Rok	Ogółem I.b. = 100%	Kara śmierci I.b.	Kara 25 lat pozb. woln. I.b.	Pozbawienie wolności				Kara ograniczenia wolności		Kara grzywny		Warunkowe umorzenie postępowania			
				bezwzględne		z warunkowym zawieszeniem		I.b.	%	I.b.	%	I.b.	%	I.b.	%
				I.b.	%	I.b.	%								
1970	166 049	10	30	50 962	30,7	73 180	44,1	10 325	6,2	31 384	18,9	32 619	15,9		
1971	197 334	9	41	60 492	30,7	87 164	44,2	18 349	9,3	31 082	15,7	41 978	17,0		
1972	169 321	15	40	63 546	37,5	85 569	50,5	9 718	5,7	10 356	6,1	48 302	21,4		
1973	152 176	18	54	59 933	39,4	66 923	44,0	13 221	8,7	12 075	7,9	45 482	22,2		
1974	147 469	8	61	61 965	42,0	56 239	38,1	15 204	10,3	14 027	9,5	30 713	16,8		
1975	161 286	18	68	59 011	36,6	60 300	37,4	21 963	13,6	19 947	12,4	30 244	15,3		
1976	159 363	23	77	48 565	30,5	60 879	38,2	24 935	15,6	24 888	15,6	32 317	16,4		
1977	137 847	10	66	49 357	35,8	49 655	36,0	19 160	13,9	19 596	14,2	26 988	16,1		
1978	157 463	15	65	52 292	33,2	56 572	35,9	25 691	16,3	22 730	14,4	35 563	18,1		
1979	153 026	5	64	48 477	31,7	54 902	35,9	26 862	17,5	22 568	14,8	38 670	19,9		
1980	151 958	8	47	44 550	29,3	58 052	38,2	27 380	18,0	21 551	14,2	46 386	23,0		

I.b. — liczba bezwzględna

Źródło: Dane w liczbach bezwzględnych dotyczące kar: „Rocznik Statystyczny” 1976, s. 530; 1978, s. 441; 1980, s. 484; 1981, s. 615. Obliczenia własne. Dane dotyczące warunkowego umorzenia postępowania pochodzą z opracowania: J. Jasiński: *Przemiany polityki karnej sądów powszechnych rozwijanej na tle przepisów nowej kodyfikacji karnej (1970—1980)*. „Archiwum Kryminologii” 1982, T. 7—9, s. 43—46, tab. 1.

O karach najsurowszych (karze śmierci i karze 25 lat pozbawienia wolności) była mowa wcześniej. Co do pozostałych kar należy stwierdzić, że w całym analizowanym okresie podstawowym instrumentem polityki karnej była kara pozbawienia wolności, której udział w strukturze kar orzeczonych zawierał się w granicach od 67,5% w latach 1979—1990 do 88,1% w 1972 r. Zasadniczą rolę odgrywały skazania na karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania, stanowiące od 35,9% w latach 1979—1980 do 50,5% w 1972 r. orzeczonych kar. Jednakże istotna rola w polityce karnej przypadła także bezwzględnej karze pozbawienia wolności, która w latach 1970—1979 stanowiła 30—42% ogółu orzeczonych kar. Należy jednak zauważyć, że od 1976 r. (pomijając rok 1977 — amnestyczny) zarysowała się tendencja ograniczania częstotliwości stosowania bezwzględnej kary pozbawienia wolności, która uległa pogłębieniu w 1980 r., kiedy to udział tego rodzaju kary w strukturze orzeczonych środków reakcji karnej osiągnął najniższy poziom (29,3%). Niemniej w piśmiennictwie trafnie podkreślano, że „intencje twórców nowej kodyfikacji zmierzające do istotnego ograniczenia stosowania kar bezwzględnego pozbawienia wolności nie zostały w całości spełnione”³². Zwracano uwagę, że mimo spadku przestępczości nastąpiło zaostrzenie represji karnej³³.

Równocześnie daleko za karą pozbawienia wolności uplasowały się dwie kary nieizolacyjne, tj. kara ograniczenia wolności i kara grzywny. W praktyce nie nastąpiło zatem tak szerokie ich stosowanie, jak tego oczekiwano. Udział kary ograniczenia wolności w strukturze skazań w latach 1970—1974 zawierał się w granicach 5,7—10,3%, a kary grzywny — w latach 1972—1974 zaledwie w granicach 6,1—9,5%. Dopiero od 1975 r. uwidocznił się wzrost częstości orzekania kar nieizolacyjnych. Udział kary ograniczenia wolności w 1980 r. osiągnął poziom 18,0% ogółu skazań, a kary grzywny — ustabilizował się na poziomie 14—16%. Należy ponadto zwrócić uwagę, że praktyka prokuratorsko-sądowa zaakceptowała nowy środek niewiążący się z pozbawieniem wolności, tj. warunkowe umorzenie postępowania, które było stosowane w dość szerokim zakresie, bowiem w granicach 15,3—23,0% ogółu osądzonych.

Trzeba dodać, że pozostałe nowe środki reakcji karnej w postaci samoistnego orzeczenia kary dodatkowej (art. 55 k.k.) oraz orzeczenia środków wychowawczych lub poprawczych (art. 9 § 3 k.k.) były stosowane sporadycznie. Roczna liczba wypadków zastosowania art. 55 k.k. zawierała się w granicach 6—417 (roczne liczby kar dodatkowych orzeczonych samoistnie kształtowały się następująco: 1970 — 46; 1971 — 51; 1972 — 14; 1973 — 6; 1974 — 26;

wszechnych rozwijanej na tle przepisów nowej kodyfikacji karnej (1970—1980). „Archiwum Kryminologii” 1982, T. 7—9, s. 25—150; M. Melezini: Punitivność wymiaru sprawiedliwości..., s. 397—438.

³² K. Buchała: *Polityka karna...*, s. 48—49, 55; A. Wąsek: *Refleksja nad zagadnieniami tradycji i postępu w polskim prawie karnym*. W: *Tradycja i postęp...*, s. 117—118.

³³ Zob. *ibidem*, s. 117.

1975 — 47; 1976 — 73; 1977 — 69; 1978 — 163; 1979 — 212; 1980 — 47)³⁴, a art. 9 § 3 k.k. — w granicach 53—210 (roczne liczby orzeczonych środków wychowawczych i poprawczych kształtowały się następująco: 1970 — 142; 1971 — 187; 1972 — 103; 1973 — 53; 1974 — 56; 1975 — 111; 1976 — 107; 1977 — 106; 1978 — 193; 1979 — 173; 1980 — 210)³⁵.

Warto ponadto wspomnieć, że charakterystycznym elementem polityki karnej lat siedemdziesiątych było kumulowanie kar i związanej z tym dolegliwości, z których najważniejszą było orzekanie kary grzywny obok kary pozbawienia wolności³⁶. Otóż udział kary grzywny orzeczonej obok kary pozbawienia wolności (bezwzględnej i z warunkowym zawieszeniem jej wykonania) za przestępstwa ścigane z oskarżenia publicznego w latach 1971—1980 zawierał się w granicach 46—54%. Był zatem niezwykle wysoki. Jedynie w 1970 r. wyniósł 42%. Kolejne lata przyniosły nasilenie stosowania grzywny kumulatywnej³⁷.

Tabela 2

Struktura bezwzględnych kar pozbawienia wolności orzeczonych za przestępstwa z oskarżenia publicznego w latach: 1970, 1975 i 1980

Wymiar kary pozbawienia wolności	1970		1975		1980	
	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
Ogółem	50 932	100,0	58 943	100,0	44 503	100,0
3 miesiące	430	0,8	77	0,1	87	0,2
powyżej 3 do 6 miesięcy	1 426	2,8	488	0,8	397	0,9
6 miesięcy	3 528	6,9	1 547	2,6	1 034	2,3
powyżej 6 miesięcy do roku	8 296	16,3	4 887	8,3	2 562	5,8
1 rok	12 414	24,4	13 269	22,5	8 556	19,2
powyżej roku do 2 lat	15 678	30,8	24 289	41,2	19 069	42,8
powyżej 2 lat do 3 lat	5 484	10,8	7 544	12,8	7 046	15,8
powyżej 3 do 5 lat	2 777	5,4	4 797	8,1	4 235	9,5
powyżej 5 do 10 lat	783	1,5	1 827	3,1	1 360	3,0
powyżej 10 do 15 lat	116	0,2	218	0,4	160	0,3

l.b. — liczba bezwzględna

Źródło: Dane pochodzą z opracowania: M. Melezini: *Punitivność wymiaru sprawiedliwości karnej w Polsce w XX wieku*. Białystok 2003, s. 412.

³⁴ Zob. „Rocznik Statystyczny” 1976, s. 530; 1978, s. 441; 1980, s. 484; 1981, s. 615.

³⁵ Zob. *ibidem*.

³⁶ Zob. J. Jasiński: *Przemiany polityki karnej...*, s. 70, 80.

³⁷ Udział grzywny kumulatywnej wśród skazań ogółem kształtował się następująco: 1970 — 42,3%; 1971 — 46,9%; 1972 — 53,8%; 1973 — 50,3%; 1974 — 51,6%; 1975 — 48,6%; 1976 — 46,8%; 1977 — 51,5%; 1978 — 47,8%; 1979 — 46,0%; 1980 — 46,1%. Obliczenia własne na podstawie danych z „Rocznika Statystycznego” 1976, s. 530; 1978, s. 441; 1980, s. 484; 1981, s. 615.

W tabeli 2 przytoczono dane dotyczące wymiaru orzeczonej kary pozbawienia wolności w 1970 r., 1975 r. i 1980 r., by uchwycić tendencje w zakresie realizacji idei ograniczenia stosowania krótkoterminowych kar pozbawienia wolności.

Z przedstawionych danych wynika, że zgodnie z założeniami polityczno-kryminalnymi kodeksu karnego w praktyce wymiaru sprawiedliwości nastąpiło istotne ograniczenie zakresu stosowania krótkoterminowych kar pozbawienia wolności w wymiarze do roku. Niemal całkowicie wyeliminowane zostały kary najkrótsze, w wymiarze 3 miesięcy, których udział w strukturze bezwzględnych kar pozbawienia wolności w 1980 r. osiągnął poziom zaledwie 0,2%. Równocześnie wydatnie zmniejszył się udział kar w kolejnych wyróżnionych przedziałach czasowych wymiaru kary pozbawienia wolności, m.in. w wymiarze 6 miesięcy (z 6,9% w 1970 r. do 2,3% w 1980 r.), w wymiarze powyżej 6 miesięcy do roku (z 16,3% w 1970 r. do 5,8% w 1980 r.) oraz w wymiarze roku (z 24,4% w 1970 r. do 19,2% w 1980 r.).

Tendencji ograniczenia liczby krótkoterminowych kar pozbawienia wolności nie towarzyszył jednak znaczący wzrost częstotliwości stosowania kar niepołączonych z pozbawieniem wolności, natomiast wyraźnie zwiększyła się liczba orzeczonych kar pozbawienia wolności w wymiarze dłuższym. Odsetek kar w wymiarze powyżej roku do 2 lat wzrósł z 30,8% w 1970 r. do aż 42,8% w 1980 r., w wymiarze powyżej 2 do 3 lat — z 10,8% w 1970 r. do 15,8% w 1980 r., a w wymiarze powyżej 3 lat do 5 lat — z 5,4% w 1970 r. do 9,5% w 1980 r. Również odsetek kar długich w wymiarze powyżej 5 lat do 10 lat zwiększył się z 1,5% w 1970 r. do 3% w 1980 r.

Trzeba zatem stwierdzić, że podniesienie ustawowego minimum kary pozbawienia wolności (z 1 tygodnia w kodeksie karnym z 1932 r. do 3 miesięcy), motywowane dążeniem do eliminacji kar krótkich na rzecz kar nieizolacyjnych, przyniosło rezultaty odmienne od oczekiwanych. Nastąpił bowiem wzrost częstości stosowania dłuższych kar pozbawienia wolności, co oznaczało wzrost represyjności polityki karnej³⁸. Średni wymiar kary pozbawienia wolności, który jeszcze w 1965 r. wynosił 13,2 miesiąca, w 1972 r. powiększył się do 19,4 miesiąca, a następnie w 1975 r. do 23,6 miesiąca, osiągając w 1980 r. poziom 25 miesięcy³⁹. W rezultacie liczebność populacji więziennej, która jest najważniejszym wskaźnikiem stopnia represyjności polityki karnej, ukształtowała się na bardzo wysokim poziomie. Dane dotyczące osób pozbawionych wolności w latach 1970—1980 przedstawia tabela 3.

³⁸ Bliżej na ten temat zob. J. Jasiński: *Główne kierunki polityki karnej lat siedemdziesiątych*. W: *Polityka karna w Polsce*. T. 1: 1970—1980. Red. J. Skupiński. Wrocław 1989, s. 25—26; Idem: *Kształtowanie się polityki karnej sądów w latach 1972—1976*. „Państwo i Prawo” 1978, nr 2, s. 49, 55; K. Buchała: *Polityka karna...*, s. 54—55; M. Melezini: *Punitivność wymiaru sprawiedliwości...*, s. 410—415.

³⁹ Zob. J. Jasiński: *Przemiany polityki karnej...*, tablica 4; M. Melezini: *Punitivność wymiaru sprawiedliwości...*, s. 413—414.

Tabela 3

Osoby pozbawione wolności w latach 1970—1980 (stan na dzień 31 grudnia)

Rok	Pozbawieni wolności		
	lb.	współczynnik na 100 tys. ludności	wskaźnik dynamiki
1970	82 436	190,9	100,0
1971	102 902	312,8	163,9
1972	115 343	347,4	181,7
1973	124 685	372,2	194,8
1974 — A	81 075	239,9	125,6
1975	96 691	282,7	148,2
1976	97 748	283,3	148,2
1977 — A	85 262	244,3	127,7
1978	97 849	278,8	146,1
1979	106 243	300,1	157,1
1980	99 638	279,1	146,1

A — amnestia

lb. — liczba bezwzględna

Źródło: Dane przytaczam za: T. Bulenda, A. Hołda, A. Rzepliński: *Prawa człowieka a zatrzymanie i tymczasowe aresztowanie w polskim prawie i praktyce jego stosowania*. W: *Zatrzymanie i tymczasowe aresztowanie a prawa człowieka*. Red. Z. Hołda, A. Rzepliński. Lublin 1992, s. 58—59.

Z przytoczonych danych wynika, że w latach siedemdziesiątych — z wyjątkiem lat tzw. amnestyjnych⁴⁰ i 1970 r., w którym na liczbę osób pozbawionych wolności wywarła wpływ amnestia z 1969 r.⁴¹ — liczba uwięzionych była bardzo wysoka; populacja uwięzionych zawierała się w granicach 96—125 tysięcy osób. Współczynnik osób pozbawionych wolności na 100 tysięcy ludności kształtował się w granicach 279—372. Podkreślić przy tym należy, że choć w populacji uwięzionych dominował udział skazanych (w latach 1972—1980 mieścił się w granicach 75—89%), to znaczący był również udział tymczasowo aresztowanych (w latach 1972—1980 wynosił 15—28%)⁴². W piśmiennictwie zwracano uwagę, że polityka tymczasowych aresztowań partycypuje w polityce karnej, przyczyniając się do częstego wymierzania kary pozbawienia wolności⁴³. Na tle innych krajów europejskich Polska plasowała się na pierwszym miejscu (pomińjąc ZSRR) pod względem liczby osób pozbawionych wolności w przeliczeniu

⁴⁰ Zob. ustawa z dnia 18.07.1974 r. o amnestii (Dz.U. 1974, nr 27, poz. 159) oraz dekret z dnia 19.07.1977 r. o amnestii (Dz.U. 1977, nr 24, poz. 102). Bliżej na temat aktów amnestyjnych zob. J. Bednarzak: *Odmienności i nowości w amnestiach z 1974 r. i 1977 r.* „Nowe Prawo” 1978, nr 11—12, s. 1615—1625.

⁴¹ Zob. ustawa z dnia 21.07.1969 r. o amnestii (Dz.U. 1969, nr 21, poz. 151).

⁴² Zob. M. Melezini: *Punitowność wymiaru sprawiedliwości...*, s. 422—425.

⁴³ Zob. A. Marek, E. Stalewska: *Wpływ tymczasowego aresztowania na wymiar kary (w świetle badań aktowych)*. „Palestra” 1982, nr 4—5, s. 28—33.

na 100 tysięcy ludności. W większości krajów Europy współczynnik ten nie przekraczał 94⁴⁴. Oznaczało to, że polityka karna realizowana w naszym kraju znacząco odbiegała od europejskich tendencji w zakresie zwalczania przestępczości.

Trzeba podkreślić, że krytyka funkcjonowania kodeksu karnego z 1969 r. wystąpiła już w połowie lat siedemdziesiątych, gdy stało się jasne, że idea polaryzacji odpowiedzialności i ograniczania stosowania kary pozbawienia wolności nie jest realizowana w praktyce⁴⁵. W kolejnych latach nasiliła się. W piśmiennictwie trafnie zwracano uwagę, że już w samym założeniu koncepcja polaryzacji odpowiedzialności karnej, leżąca u podstaw nowej kodyfikacji karnej, przyjmowała „sztuczną koncentrację przestępczości na krańcowych punktach skali, woluntarystyczne traktowanie przestępstw wbrew ich rzeczywistej wadze jako poważniejszych lub bardziej błahych”⁴⁶. W praktyce efektem realizacji idei polaryzacji było położenie nacisku na krańcowości: z jednej strony — stosowanie surowych kar wobec sprawców „ciężkich” przestępstw oraz recydywistów, z drugiej zaś — szerokie stosowanie warunkowego umorzenia postępowania, gdy społeczne niebezpieczeństwo czynu nie było znaczne. Równocześnie łągodzenie nadmiernie represyjnej polityki karnej nie znalazło oparcia w posunięciach czynników sterujących wymiarem sprawiedliwości⁴⁷. Ten stan rzeczy zrodził w środowisku prawniczym myśl o potrzebie głębokiej reformy prawa karnego, która znalazła wyraz w tzw. memoriale stu z 1980 r.⁴⁸, a następnie w opracowanych projektach nowelizacji kodyfikacji karnej z 1981 r.⁴⁹. Jednakże stan wojenny, wprowadzony 13 grudnia 1981 r.⁵⁰, przerwał prace nad reformą prawa karnego.

⁴⁴ Zob. J. Jasiński: *Punitivność systemów karnych (Kontynuacje)*. „Państwo i Prawo” 1984, nr 4, s. 59—65; M. Melezini: *Punitivność wymiaru sprawiedliwości...*, s. 419—438.

⁴⁵ Zob. K. Buchała: *Polityka karna...*, s. 54—56.

⁴⁶ L. Gardocki: *Wytyczne wymiaru sprawiedliwości...*, s. 78.

⁴⁷ Zob. I. Andrejew: *Reforma prawa karnego*. „Państwo i Prawo” 1981, nr 7, s. 53—54; A. Marek: *Model polityki karnej na tle projektowanych zmian ustawodawczych*. „Państwo i Prawo” 1982, nr 5—6, s. 106—107; J. Jasiński: *Przemiany polityki karnej...*, s. 138; T. Bojarski: *Niektóre problemy polityki kryminalnej w Polsce*. W: *Problemy ewolucji prawa...*, s. 206—216. Zob. także M. Melezini: *Punitivność wymiaru sprawiedliwości...*, s. 437, 556—557.

⁴⁸ Zob. *Memorial prawniczego środowiska naukowego złożony dnia 30.X.1980 r. Ministrowi Sprawiedliwości prof. drowi Jerzemu Bafii w sprawie reformy polskiego prawa karnego i dotychczasowej polityki karnej*. „Palestra” 1980, nr 11—12, s. 13—15.

⁴⁹ Zob. Projekt zmian przepisów kodeksu karnego. Warszawa, sierpień 1981; Społeczny projekt nowelizacji ustawy z dnia 19.04.1969 r. — Kodeks karny. Kraków, sierpień 1981.

⁵⁰ Zob. uchwała Rady Państwa z dnia 12.12.1981 r. w sprawie wprowadzenia stanu wojennego ze względu na bezpieczeństwo państwa (Dz.U. 1981, nr 29, poz. 155). Zob. także A. Lityński: *Historia prawa...*, s. 173—179; M. Melezini: *Prawo karne stanu wojennego*. „Miscellanea Historico-Iuridica” 2005, T. 3, s. 115—135.

Bibliografia

Akty normatywne

- Dekret z dnia 19.07.1977 r. o amnestii (Dz.U. 1977, nr 24, poz. 102).
- Uchwała pełnego składu Izby Karnej SN z dnia 30.05.1979 r. (VII KZP 31/77). Wytyczne wymiaru sprawiedliwości i praktyki sądowej w sprawie wymiaru kary za przestępstwa zagrożone przemiennie zasadniczą karą pozbawienia wolności, ograniczenia wolności lub grzywną. „Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Karna i Izba Wojskowa” (dalej: OSN KW) 1979, z. 7—8, poz. 77.
- Uchwała połączonych Izb Karnej i Wojskowej SN z dnia 17.10.1979 r. (VII KZP 32/78). Zalecenia kierunkowe w sprawie niektórych nieprawidłowości w orzecznictwie sądów w sprawach karnych. OSN KW 1979, z. 11—12, poz. 110.
- Uchwała połączonych Izb Karnej i Wojskowej SN z dnia 22.12.1978 r. (VII KZP 23/77). Wytyczne wymiaru sprawiedliwości i praktyki sądowej w sprawie prawidłowego stosowania przepisów dotyczących przestępstw popełnionych w warunkach recydywy. OSN KW 1979, z. 1—9, poz. 1.
- Uchwała połączonych Izb Karnej i Wojskowej SN z dnia 26.09.1975 r. (VI KZP 14/75). Wytyczne wymiaru sprawiedliwości i praktyki sądowej w zakresie prawidłowego orzekania kar za przestępstwa zagarnięcia mienia społecznego znacznej wartości. OSN KW 1975, z. 10—11, poz. 134.
- Uchwała Rady Państwa z dnia 12.12.1981 r. w sprawie wprowadzenia stanu wojennego ze względu na bezpieczeństwo państwa (Dz.U. 1981, nr 29, poz. 155).
- Ustawa z dnia 18.07.1974 r. o amnestii (Dz.U. 1974, nr 27, poz. 159).
- Ustawa z dnia 19.04.1969 r. — Kodeks karny (Dz.U. 1969 nr 13, poz. 94).
- Ustawa z dnia 20.05.1971 r. — Kodeks wykroczeń (Dz.U. 1971, nr 12, poz. 114—118).
- Ustawa z dnia 21.07.1969 r. o amnestii (Dz.U. 1969, nr 21, poz. 151).

Źródła

- „Rocznik Statystyczny” 1976.
- „Rocznik Statystyczny” 1978.
- „Rocznik Statystyczny” 1980.
- „Rocznik Statystyczny” 1981.

Literatura

- Andrejew I.: *Polskie prawo karne w zarysie*. Warszawa 1976.
- Andrejew I.: *Reforma prawa karnego*. „Państwo i Prawo” 1981, nr 7.
- Andrejew I., Świda W., Wolter W.: *Kodeks karny z komentarzem*. Warszawa 1973.

- Bafia J.: *Działalność ustawodawcza Ministerstwa Sprawiedliwości w 25-leciu Polski Ludowej*. W: *XXV lat wymiaru sprawiedliwości PRL*. Warszawa 1969.
- Bafia J.: *Kara grzywny w kodeksie karnym*. „Nowe Prawo” 1970, nr 10.
- Bafia J.: *Polskie prawo karne*. Warszawa 1989.
- Bafia J.: *System kar i zasady ich orzekania. Przepięstwa gospodarcze. Formy oskarżenia oraz rodzaje oskarżycieli w nowym ustawodawstwie karnym*. Warszawa 1970.
- Bafia J.: *Wzbogacenie środków zwalczania drobnej przestępczości*. „Państwo i Prawo” 1969, nr 4—5.
- Bafia J., Mioduski K., Siewierski M.: *Kodeks karny. Komentarz*. Warszawa 1977.
- Bałandynowicz A.: *Nadzór ochronny i ośrodek przystosowania społecznego — czy środki zabezpieczające?* „Studia Kryminologiczne, Kryminalistyczne i Penitencjarne” 1979, T. 9.
- Bednarzak J.: *Odmienności i nowości w amnestiach z 1974 r. i 1977 r.* „Nowe Prawo” 1978, nr 11—12.
- Bojarski T.: *Niektóre problemy polityki kryminalnej w Polsce*. W: *Problemy ewolucji prawa karnego*. Red. T. Bojarski. Lublin 1990.
- Buchała K.: *Polityka karna w latach 1970—1975 na tle ogólnych zasad wymiaru kary*. „Zeszyty Naukowe Instytutu Badania Prawa Sądowego” 1978, nr 9.
- Buchała K.: *Prawo karne*. Warszawa 1980.
- Bulenda T., Hołda A., Rzepliński A.: *Prawa człowieka a zatrzymanie i tymczasowe aresztowanie w polskim prawie i praktyce jego stosowania*. W: *Zatrzymanie i tymczasowe aresztowanie a prawa człowieka*. Red. Z. Hołda, A. Rzepliński. Lublin 1992.
- Cieślak M.: *Polskie prawo karne. Zarys systemowego ujęcia*. Warszawa 1990.
- Dukiet-Nagórska T., Lubelski M.J.: *Uwagi na temat kształtowania sądowego wymiaru kary w wytycznych wymiaru sprawiedliwości i praktyki sądowej*. „Palestra” 1982, nr 1—3.
- Frankowski S.: *Wytyczne Sądu Najwyższego w zakresie prawa karnego materialnego — problem otwarty*. „Państwo i Prawo” 1971, nr 10.
- Gardocki L.: *Wytyczne wymiaru sprawiedliwości czy praktyki sądowej?* „Państwo i Prawo” 1980, nr 11.
- Grześkowiak A.: *Kara śmierci w polskim prawie karnym*. Toruń 1978.
- Jasiński J.: *Główne kierunki polityki karnej lat siedemdziesiątych*. W: *Polityka karna w Polsce*. T. I: 1970—1980. Red. J. Skupiński. Wrocław 1989.
- Jasiński J.: *Kształtowanie się polityki karnej sądów w latach 1972—1976*. „Państwo i Prawo” 1978, nr 2.
- Jasiński J.: *Przemiany polityki karnej sądów powszechnych rozwijanej na tle przepisów nowej kodyfikacji karnej (1970—1980)*. „Archiwum Kryminologii” 1982, T. 7—9.
- Jasiński J.: *Punitywność systemów karnych (Kontynuacje)*. „Państwo i Prawo” 1984, nr 4.
- Leonieni M.: *Warunkowe zawieszenie wykonania kary w polskim prawie karnym. Analiza ustawy i praktyki sądowej*. Warszawa 1974.
- Lityński A.: *Historia prawa Polski Ludowej*. Warszawa 2008.
- Marek A.: *Model polityki karnej na tle projektowanych zmian ustawodawczych*. „Państwo i Prawo” 1982, nr 5—6.

- Marek A., Stalewska E.: *Wpływ tymczasowego aresztowania na wymiar kary (w świetle badań aktowych)*. „Palestra” 1982, nr 4—5.
- Melezini M.: *Prawo karne stanu wojennego*. „Miscellanea Historico-Iuridica” 2005, T. 3.
- Melezini M.: *Punitive wymiaru sprawiedliwości karnej w Polsce w XX wieku*. Białystok 2003.
- Melezini M.: *System środków reakcji prawnokarnej*. W: *System Prawa Karnego*. T. 6: *Kary i inne środki reakcji prawnokarnej*. Red. M. Melezini. Wyd. 2. Warszawa 2016.
- Melezini M.: *Środki karne jako instrument polityki kryminalnej*. Białystok 2013.
- Memoriał prawniczego środowiska naukowego złożony dnia 30.X.1980 r. Ministrowi Sprawiedliwości prof. drowi Jerzemu Bafii w sprawie reformy polskiego prawa karnego i dotychczasowej polityki karnej*. „Palestra” 1980, nr 11—12.
- Michalski W.: *Środki karne bez pozbawienia wolności*. „Zeszyty Naukowe Instytutu Badania Prawa Sądowego” 1978, nr 9.
- Pawela S.: *Tendencje polityki kryminalnej*. „Nowe Prawo” 1973, nr 9.
- Pleńska D.: *Zagadnienia recydywy w prawie karnym*. Warszawa 1974.
- Skupiński J.: *Warunkowe skazanie w prawie polskim na tle porównawczym*. Warszawa 1992.
- Szwedek E.: *Czy Sąd Najwyższy ma rację (o zaleceniach kierunkowych)*. „Palestra” 1981, nr 1.
- Świda W.: *Kodeks karny. Powrót do przestępstwa*. W: *Prawo karne — nowe kodeksy*. Warszawa 1970.
- Świda W.: *Prawo karne*. Warszawa 1989.
- Uzasadnienie projektu kodeksu karnego*. W: *Projekt kodeksu karnego oraz Przepisów wprowadzających kodeks karny*. Warszawa 1968.
- Waszczyński J.: *System kar w projekcie kodeksu karnego z 1968 r.* „Palestra” 1968, nr 12.
- Wąsek A.: *Refleksje nad zagadnieniami tradycji i postępu w polskim prawie karnym*. W: *Tradycja i postęp w prawie*. Red. R. Tokarczyk. Lublin 1983.

Mirosława Melezini

Politische und kriminelle Annahmen des Strafgesetzbuches aus dem Jahr 1969 und deren praktische Umsetzung in den Jahren 1970—1980

Schlüsselwörter: Strafgesetzbuch von 1969, Praxis der Justiz, Freiheitsstrafe, Polarisierung der Verantwortlichkeit, Strafpolitik, Gefängnispopulation

Zusammenfassung: Den Gegenstand der Ausführungen bildet die Frage der Realisierung der politischen und kriminellen Annahmen des Strafgesetzbuches von 1969 in der Praxis der Justiz in den Jahren 1970—1980. Als Ausgangspunkt für die Analyse gelten die durch das Strafgesetzbuch von 1969 angenommenen kriminalpolitischen Ideen, d.h. die Aufteilung von Verbrechen und die Polarisierung der strafrechtlichen Verantwortlichkeit sowie das damit verbundene Streben

danach, den Umfang der Anwendung der kurzfristigen Freiheitsstrafe einzuschränken. In diesem Zusammenhang werden in den weiteren Überlegungen die gesetzlichen Lösungen erörtert, die der Umsetzung der durch das Strafgesetzbuch angenommenen Annahmen dienen sollten, sowie es wird auf die wichtige Rolle der Richtlinien der Justiz und der Gerichtspraxis bei der Gestaltung der aktuellen strafrechtlichen Politik hingewiesen, die durch den Obersten Gerichtshof verabschiedet wurden. Die Erkenntnisse dienen als Grundlage dafür, die politisch-kriminellen Annahmen des Strafgesetzbuches von 1969 mit der Gerichtspraxis zu konfrontieren. Zu diesem Zweck wird Folgendes bestimmt: Struktur von strafrechtlichen Maßnahmen für Straftaten, die wegen der öffentlichen Klage gefahndet wurden, Ausmaß der absoluten Haftdauer in den Jahren 1970, 1975 und 1980, Auswirkungen der umgesetzten Strafpolitik in Form des Ausmaßes der Gefängnispopulation in den Jahren 1970—1980. Das dargestellte Bild der Praxis erlaubt es, einige Schlussfolgerungen zu formulieren. Es stellt sich nämlich heraus, dass die Idee der Polarisierung der Verantwortlichkeit und der damit verbundene Wunsch, die Anwendung der absoluten Freiheitsstrafe zugunsten Strafen ohne Freiheitsentzug wesentlich einzuschränken, nicht realisiert wurde. Infolge der Beseitigung der kürzesten Strafen (bis zu 3 Monaten) und der Einschränkung der Anwendung von kurzfristigen Freiheitsstrafen kam es zur erheblichen Verlängerung von verhängten Freiheitsstrafen. Das Ergebnis der durchgeführten Strafpolitik war eine sehr große Gefängnispopulation, was den übermäßigen repressiven Charakter der Strafpolitik bestätigte.

Miroslawa Melezini

Political and criminal assumptions of the Penal Code of 1969 and their implementation in practice in the years 1970—1980

Keywords: Penal Code of 1969, judicial practice, imprisonment, polarisation of responsibility, penal policy, prison population

Summary: The subject of discussion is the issue of the implementation of political and criminal assumptions of the Criminal Code of 1969 in the practice of the justice system in the years 1970—1980. The starting point of the analysis are the basic ideas concerning criminal policy adopted by the Criminal Code of 1969, i.e. stratification of crimes and polarisation of criminal responsibility, and the related striving to limit the scope of short-term imprisonment. In this context, in further considerations, statutory solutions — which were to implement the assumptions adopted by the Criminal Code — have been discussed, and an important role in shaping current criminal policy of the guidelines for the judiciary and judicial practice, adopted by the Supreme Court, has been pointed out. The findings have served as a basis for the confrontation of political and criminal assumptions of the Penal Code of 1969 with judicial practice. For this purpose, findings have been made concerning the structure of the measures of penal reaction adjudicated for crimes prosecuted by public indictment in the years 1970—1980, the dimension of absolute imprisonment in 1970, 1975 and 1980, and the effects of the penal policy implemented in the form of the size of the prison population in the years 1970—1980. The presented picture of the practices has allowed to formulate several conclusions. It has turned out that the idea of polarisation of liability and the related aspiration to significantly reduce the use of absolute imprisonment for non-custodian penalties was not achieved, and as a result of elimination of the shortest penalties (up to 3 months) and limitation of the use of short-term imprisonment penalties, the sentences imposed were significantly extended. The result of the conducted penal policy was a very significant size of the prison population, which confirmed that the penal policy was excessively repressive.